

נוביני קרקובסקיה Nowiny Krakowskie

ארגון יוצאי קרקוב בישראל
Związek Krakowian w Izraelu
Association of Cracowians in Israel

כתבינה, עריכה והבאה לדפוס: לילי הבר
רח' הנוריות 31, הרצליה, 4672630
cracowassociation@gmail.com
טלפון: 09-9579540, פקס: 054-4436366
www.cracow.org.il

www.facebook.com/groups/cracowassociation
בנק מזרחי-טפחות סניף 669 חשבון 143564

גליון 195 מאי 2023 אייר-סיוון תשפ"ג

בטאון ארגון יוצאי קרקוב בישראל

תערוכה חדשה במוזיאון אוסקר שינדלר

תערוכה חדשה Przetłumaczyć rzeczy nieludzkie (=להסביר דברים לא אנושיים) נפתחה במוזיאון במפעל האמייל של אוסקר שינדלר בקרקוב, ותהיה פתוחה עד סוף שנת 2023.

בסוף 1944, הקים הוועד המרכזי של היהודים בלובלין, ששחררה כבר מהכיבוש הגרמני, את הוועדה המרכזית להיסטוריה יהודית (CŻKH) שתפקידה העיקרי היה איסוף חומרי מקור ועדויות לרשות מוסדות המעורבים בתביעה ובמשפט של פושעי מלחמה גרמנים. את משימת תיעוד השואה נטלו על עצמם חוקרים יהודים שבעצמם היו קורבנות של רדיפות. רובם לא היו היסטוריונים מקצועיים. רבים מהם איבדו את יקיריהם במהלך המלחמה.

אחד הסניפים הפעילים ביותר של הוועדה היה הסניף בקרקוב, אשר פרסם את המחקר הראשון כבר ב-1946, במלאת 3 שנים לחיסול הגטו בעיר. התערוכה מספרת את סיפור הניסיונות המיידיים שלאחר המלחמה של האוכלוסייה היהודית לסגור חשבון עם החוויה הטרגית של הכיבוש הגרמני בקרקוב ומעלה את נושא הזיכרון של קורבנות המלחמה היהודים בעיר. הנרטיב של התערוכה מתמקד בארבעה נושאים: הישרדות הנרדפים, תיעוד ושיפוט של אירועי המלחמה ותרגום עכשווי, המסביר את העבר הטרגי.

התערוכה חולקה למספר חלקים. חלק אחד מתייחס לסוגיית חזרתם של הניצולים לקרקוב והאווירה החברתית-פוליטית בעיר לאחר שחרורה מהכיבוש הגרמני. החלק האחר של התערוכה מוקדש לגורלם של חוקרים מהוועדה ההיסטורית היהודית בקרקוב ואופני פעילותה. החלק הנוסף עוסק בדיווחים על המשפטים של פושעי מלחמה גרמנים שהתקיימו בקרקוב בשנים 1946-1948, במהלכם ניתנה תשומת לב מיוחדת לפשעים שבוצעו נגד האוכלוסייה היהודית בעיר.

בספר "לימסול" כותב ישי שריד:

"הולכתי קבוצה משיבה תיכונית לבית הכנסת של הרמ"א בקז'ימיז'."

פעם זה היה הרובע היהודי של קרקוב, היום הוא מלא בנוסטלגיה כלפיה, שמופגנת לראווה במסעדות של כליזמרים פולנים, חנויות של יודיקה וספרי קודש.

בתחילה הגעגועים המזווייפים האלה נגעו לליבי, אבל אחרי כמה ביקורים מאסתי בהם.

את היהודים האמיתיים שרצו להיות, ועמדו על המקח, ודיברו ביידיש, ששאפו אוויר דרך הנחיריים ופלטו אותם כאן, ברחובות שלהם, הם לא אהבו.

שמחתי שהכיפות הסרוגות האלה מסתובבות כאן, בין הבניינים הגזולים. היה בי צמאון לשמוע תפילה, קיווייתי שיעירו לחיים את בית הכנסת, לא יכולתי לסבול עוד את תפאורת היהדות בעיר הזאת.

הם מילאו את משאלתי, התפללו ושרו, והצטרפתי אליהם במה שהכרתי. הייתה בי לרגע התעלות הנפש.

דב יעקובוביץ berale53@walla.co.il
מבקש את עזרתכם במידע על גברת אידה טורנר בת פייעה והנריק יעקובוביץ, שנולדה בקרקוב בשנת 1931, והתגוררה עם הוריה ברחוב דלוגה 12 בקומה 3.

ספר על אדריכלים ובנאים יהודים בקרקוב

ראה אור בקרקוב הספר Leksykon architektów i budowniczych pochodzenia żydowskiego w Krakowie w latach 1868-1939 (לקסיקון אדריכלים ובנאים ממוצא יהודי בקרקוב בשנים 1868-1939), פרי מחקרה המעמיק של ד"ר ברברה זברויה.

זהו הפרסום הראשון מסוג זה בפולין ובו 91 ביוגרפיות של אישים שתרמו לבנייתה של העיר ומידע על למעלה מאלף אתרים. העבודה התבססה על מקורות ארכיוניים ועל מידע שהתקבל ממשפחותיהם של הארכיטקטים והבונים.

אבלים על פטירת חברתנו
מררם גוברניק ז"ל

לבית פרנקל

2023-1919

ומשתתפים בצער המשפחה

מדליקי הנרות באזכרה לנספי קהילת קרקוב ביום הזיכרון לשואה

ברחוב מיודובה 26.

כשפרצה המלחמה היתה טובה ילדונת בת חמש, ומשפחתה יחד עם בני משפחת בסטר ברחו מזרחה לכיוון הגבול הרוסי, ומשם הוגלו על ידי הרוסים לעבודות כפייה במחנות עבודה בסיביר. כשנתיים מאוחר יותר, עם פרוץ מלחמת רוסיה-גרמניה, הועברה המשפחה לבוכרה, ושם היו עד 1946. בבוכרה הקימה אימה של טובה, יחד עם אחרים בית ספר לילדי הפליטים, והסב בסטר אירגון מוסד סיעודי במחתרת.

משהסתיימה המלחמה חזרה המשפחה לקרקוב. בעזרת תנועת "הבריחה" החלו את דרכם לארץ-ישראל, כשהם עוברים בדרכם בצ'כיה, אוסטריה וצרפת. ביולי 1947 עגנה המשפחה בחיפה.

טובה, בת ה-12, סייעה את לימודיה בסמינר "תלפיות" למורים ובשנת 1954 נישאה לאלפרד ז"ל, 'אוד מוצלי מאשוויץ ויחד הקימו משפחה למופת. במשך כ-25 שנים עבדה טובה ב"מרכז ההדרכה לאירוח ולתרבות המזון של חברת תנובה" ובמקביל כתבה 25 ספרי בישול בעברית, שאחדים מהם תורגמו גם לשפות אחרות.

לטובה שני בנים, ארבעה נכדים ושני נינים.

יעקב שור נולד בשנת 1933 בקרקוב, להוריו זיסל ובלומה, אח צעיר לשמואל ולברנדה. המשפחה גרה ברחוב פאולינסקה 22 בקז'ימיניז' וניהלה אורח חיים מסורתי.

המלחמה קטעה את החיים שלוויים והסדירים. ההורים שהיו בעלי נתינות טורקית, הצליחו, בתחילה להמלט מהגורל המר של יהודי קרקוב. יעקב זוכר שבשנת 1943 הגיעו אנשי גסטפו לביתם וחיפשו את אחיו, שמואל, שהיה במחתרת ולא מצאו אותו. כל בני המשפחה נעצרו ונכלאו בבית הכלא שבגטו קרקוב. זמן קצר לאחר מכן הוא הוברח בעגלת קש על ידי הדוד שלו, אך כעבור כמה חודשים הוא והדוד נתפסו והוחזרו לכלא. הוריו כבר לא היו שם, ככל הנראה הועברו למחנה פלשוב ומשם נשלחו אל מותם באושוויץ.

יעקב ודודו הצליחו להמלט שוב מהכלא וברחו להונגריה עם תעודות זהות מזויפות. אחותו של יעקב, ברנדה, התחבאה באותה תקופה עם שתי בנות-דוד במנזר בהונגריה. אחרי המלחמה עלו יעקב וברנדה לארץ באוניית נוסעים שבה שניהם ועוד עשרות יהודים היו נוסעים סמויים. יעקב, בן ה-12, נעצר על ידי הבריטים והועבר לכלא עתלית.

יעקב מעיד כי "היה העציר הצעיר ביותר בעתלית ועד גיל 12 הייתי שלוש פעמים בכלא, פעמיים בפולין ופעם בארץ-ישראל".

יעקב הקים בישראל משפחה ויש לו שלושה ילדים ושבעה נכדים.

ביום הזיכרון לשואה, כ"ז בניסן תשפ"ג, 18 באפריל, התקיימה האזכרה השנתית לנספי קהילת קרקוב. בעצרת השתתפו כ-200 ניצולי שואה מקרקוב יחד עם בני משפחתיהם ולמעלה מ-100 תלמידי שכבה י"א בבית הספר. ואלה הם מדליקי הנרות וקורותיהם בקצרה:

יהודה פרידמן

צילום: ראובן קסטרו

יהודה (אידק) נולד בקרקוב בשנת 1919, בן לאברהם פרידמן וברכה מינה לבית גליצמן, האח הצעיר במשפחה בת 7 ילדים. בנעוריו למד בבית הספר העממי, המשיך בגימנסיה העברית בתחום הטכני, והיה גם חבר בתנועת הנוער "עקיבא".

כשהוקם הגטו בקרקוב, ומשפחת פרידמן נאלצה לעבור לבין חומותיו, קיבל אידק, בזכות כישוריו הטכניים, אישור עבודה מחוץ לגטו, והחל לעבוד כמכונאי במוסכי הגסטאפו, וכך יצא מידי יום מהגטו לעבודה במוסך. עם חיסול הגטו נאסר אידק בבית הכלא "מונטלופיך" בקרקוב, אך במשך היום נאלץ להמשיך לעבוד במוסכי הגסטאפו.

במרץ 1943 בעת חיסול גטו קרקוב הועברה משפחתו של אידק, יחד עם יתר תושבי הגטו למחנה הריכוז פלשוב. שם, בפלשוב, נרצחו ברירות הוריו של אידק, שלוש מאחיותיו וילדיהם. אחות אחת שרדה את המלחמה, נותרו גם אח ואחות שעלו לישראל לפני פרוץ המלחמה. לקראת סיום המלחמה, כשהחלו הגרמנים לסגת מקרקוב, הם אילצו את אידק להצטרף אליהם, על מנת שימשיך לטפל ברכבים שלהם. באחד הימים הללו הצליח אידק לברוח מהגרמנים ולחבור לפרטיזנים מקבוצת הנוקמים בראשות אבא קובנר. לאחר שכל היקר להם נרצח, נחרב, הושפל ודוכא, מטרותם הייתה לנסות לנקום באנשי ה-ס.ס ולהרעיל את המים והלחם במחנות שבהם הוחזקו.

ביוני 1946 עלה אידק לארץ באנייה "ביריה", ובנה בישראל את חייו החדשים. השתתף במלחמת העצמאות, במבצע קדש, במלחמת ששת הימים ובמלחמת יום כיפור. אידק נשוי לרות (ריטה) אף היא ניצולת שואה, ויחד הם מנהלים "שבט" שלם: אידק אב לשלוש בנות, סבא לתשעה נכדים ושלושה עשר נינים.

טובה ארן

טובה ארן אורבנצ'יק, בתם של אריה פרידמן וחדווה לבית בסטר, נולדה בקרקוב בשנת 1934. המשפחה ניהלה אורח חיים דתי מאד - הסב, וולף פרידמן, היה פרנס קהילת קרקוב ומועמד לפרלמנט הפולני מטעם "אגודת ישראל".

משפחת בסטר הייתה מזוהה עם תנועת המזרחי, והסב שלמה בסטר היה יו"ר תנועת מזרחי בגליציה ומטעמה השתתף במספר קונגרסים, היה ממיסדי 'חדר עברי

מדליקי הנרות באזכרה לנספי קהילת קרקוב (המשך)

חניטה גלמור

חניטה, או בשמה שניתן לה על ידי הוריה, אניטה, נולדה בקרקוב לפני 86 שנים. בתם של שלמה סלומון וגרטה יונקלר, ואחות צעירה לרישרד. המשפחה גרה ברחוב סטרשובסקיגו והאב היה אדריכל שמשרדו היה ברחוב דיטלה.

עם פרוץ המלחמה החלו נדודיה של המשפחה. בשנת 1943 הגיעו גרטה ואניטה לעיר בוכניה. גרטה עבדה במחנה העבודה שהוקם ליהודים. שם נשארו כחודשיים, כאשר אניטה מבלה את זמנה כשהיא מתחבאת מתחת לשולחן של אמה במשרד. האב והבן נרצחו במחנה העבודה שבניה בשנת 1943.

גרטה החלה לחפש מקום מבטחים כדי להחביא את אניטה. לבסוף מצאה חברה פולניה שהציעה לה להעביר את אניטה לחברה שלה שבכפר גרוטקוביצה. שם נמסרה הילדה לידי משפחה כפרית נוצרית (רויקובסקה). בתמורה היא הפקידה בידה את רישומי הנכסים של המשפחה כערבון. חניטה גודלה על ידי המשפחה כנוצריה במשך כשנתיים וחצי.

האם גרטה עברה 6 מחנות ריכוז ביניהם אושיאנצ'ים ושרדה גם בזכות היותה מתרגמת מפולנית לגרמנית. בשנת 1945 שוחררה האם ממחנה ברגן בלזן והחלה במסע של 35 ימים על גגות רכבות פחם אל הכפר כדי לראות מה עלה בגורלה של אניטה.

כשנפגשה הילדה אניטה עם אמה היא סרבה ללכת עימה מפני שלא הכירה אותה. רק אחרי מספר ימים ששהתה במחיצתה נזכרה אניטה בצחוק הגדול מלווה בשיניים לבנות של אמא והסכימה ללכת עימה.

בתום המלחמה עברו גרטה ואניטה לגור בקרקוב. בשנת 1949 עלתה חניטה עם אמה לישראל באוניה עצמאות. כאן השלימה את לימודיה, התגישה לצבא ושרתה בשלישות, למדה לתואר ראשון ושני באוניברסיטה ועבדה כמורה ומרצה במכללת וינגייט.

חניטה נישאה לניסן והביאה לעולם שלושה בנים ונולדו לה 7 נכדים.

פרופ' חנוך גוטפרינד

פרופסור חנוך גוטפרינד נולד בקרקוב בשנת 1935 בן יחיד להוריו אידה ועו"ד אברהם גוטפרינד.

בפרוץ המלחמה עבר עם משפחתו לרוסיה ושם נדד עם הוריו עד לסיום המלחמה. עם תום המלחמה חזרה המשפחה

לקרקוב ובשנת 1948 עלה עם הוריו לישראל וגרו בתל אביב.

לאחר סיום שרותו הצבאי החל בלימודיו באוניברסיטה העברית בירושלים ובשנת 1966 קיבל תואר דוקטור בפיזיקה עיונית. במשך כל השנים לימד וחקר באוניברסיטה העברית בירושלים, מילא תפקידים אקדמיים ומינהלים רבים והיה רקטור ונשיא האוניברסיטה העברית.

בשנת 2006 פרש פרופ' גוטפרינד לגמלאות וכיום הוא מנהל מרכז אינשטיין וממונה על הקניין הרוחני של אלברט איינשטיין.

חנוך נשוי לרעיה ולזוג נולדו שלושה ילדים, בנם יובל נהרג בעת שרותו הצבאי. לחנוך ורעייתו 6 נכדים.

הדסה זהבי

הדסה (הלינקה) נולדה בקרקוב בשנת 1937, בת לדוד טוכפלד וברוניה לבית טכטנברג ואחות בכורה לאליעזר. המשפחה התגוררה בעיר ברחוב סטרובישיניה וניהלה אורח חיים מסורתי. אביה למד אגרונומיה באוניברסיטה היגלונית ועבד יחד עם חמו בעסק המשפחתי למוצרי עור בדיטלה 42.

הילדונת הייתה בת שנתיים כשפרצה המלחמה. ההורים עם ילדיהם וחלק מבני המשפחה החליטו בעל כורחם לברוח מזרחה. במשך 5 שנים המשפחה חיה ביאקצוק באזור סיביר תחת שלטון סובייטי ועבדו בעבודות דחק למחייתם בתנאים קשים ללא חינוך לילדים כשהם סובלים מעוני, רעב ומקור.

עם סיום המלחמה המשפחה חזרה לקרקוב ומצאה שכל רכושה הולאם. הדסה נשלחה לבית הילדים של תנועת "המזרחי" שהוקם לאחר המלחמה ושם למדה עד לעלייה לישראל.

הסב, נפתלי טוכפלד, נבחר לנשיא "מזרחי" בקרקוב ולנשיאות ועד הקהילות היהודיות בפולין. לאחר 4 שנים קשות בקרקוב ומאבק לקבל אישורי עלייה הצליחה המשפחה לעלות לישראל, באפריל 1949.

מנמל חיפה עברה המשפחה למעברה בפרדס חנה ומשם לשיכון בחולון. הדסה סיימה את לימודיה התיכוניים, שרתה בצה"ל ועבדה במשך 30 שנים כאחראית על המעבדות בתיכון אילון בחולון במשך שנים רבות התנדבה בארגונים שונים.

הדסה נישאה לד"ר יוסף זהבי ויחד הולידו שני בנים, ולהם שני נכדים.

דברי ד"ר משה בייסקי במפגש של שינדלר עם ניצוליו בשנת 1962

לא רק שלא פחדנו מפני שינדלר, אלא שכאשר נכנס לאולם בית החרושת כל אחד ציפה שייעצר על ידו, כי איך שהוא קרה שכל פעם שנעצר ליד מישהו, שחכ לידו קופסת סיגריות, וזנב סיגריה היה לו ערך. ואם למישהו הייתה בעיה קשה שהטרידה אותו, הרי שבודאי הייתה לו סיבה להתפלל שיעצור לידו כדי שיוכל לבקשו לעזור לו. משיחותי כעת עם שינדלר נוכחתי לדעת שהוא ידע אז וזוכר עוד כעת כל פרט מהנעשה אצלנו. הכל! הרי שבאמת לא היה דבר גדול או קטן שלא הטרידו אותו בו - והעיקר שהדברים מצאו פיתרון.

לפעמים שעות שלימות בלילה היו רואים אותו מהלך ומסתודד באולם עם שטרן. ורק הבוקר אמר לי שינדלר: מה אתה יודע איזה שיעורים בתלמוד קיבלתי בלילות מהתלמודי שטרן. והוסיף: אבל יודע אתה במה נסתיים כל פלפול בתלמוד: בקשה לעוד חצי לחם לכולם! והרי יכול היה מיד להגיד לי שעל לחם הוא מדבר והיינו חוסכים זמן! [...]

העניין של אנשי גולשוב מעלה אצלי תמיד מחדש תמונה של הגברת שינדלר כשהיא הולכת באולם בית החרושת ומאחוריה שני בחורים עם הדליים של דייסה שבעצמה בישלה. והרי באמת היה צריך לב זהב כדי לטפל באלה, אשר גם בהשוואה אתנו היו עוד יותר אומללים.

הנה כאשר לייפולד החליט כי יש להכניס גם את אנשי גולשוב לעבודה - הם היו חצי מתים למרות הדייסה של גברת שינדלר - אמנם דאגו למקומות עבודה בעיקר במחסן. אדק אלזנר היושב כאן, היה כזכור המחסנאי. ויום אחד אמר לאחד מאנשי גולשוב שיעביר ארגז למכונה, מה ענה לו ההוא: הנה ארגז ששוקל 35 ק"ג ואני רק 32 ק"ג ואיך אעבירו?

אבל האמת היא שפרט לאלה שנמצאו קפואים כאשר פתחו את הקרונות בריתוך, ואחרים שנפטרו בימים הראשונים, כולם הבריאו ושחררו ביחד איתנו ב-8 במאי. ההיה סיכוי כלשהו לכך אלמלא שינדלר ואשתו?

והוא נשאר איתנו עד הסוף. לא עזב אותנו אלא 10 דקות אחרי השעה 12 בלילה ב-8.5.45. לאחר שתחילה עזב משמר הס.ס, ולמעשה שביתת הנשק כבר הייתה בתוקף. עוד בתחילת אותו ערב הוצא מהמחסן הנשק שהוא הכין לעת צרה וחולק בין אנשי הקבוצה שהיו בסוד הדברים.

דלים היינו ויכולנו ללוות את שינדלר רק בלב חם והוקרת תודה עמוקה שרק למציל נפשות חייבים. עוד ימים אחדים לפני כן כשחשבנו מה המזכרת שביכולתנו לתת לשינדלר - התנדב המנוח ירט ז"ל לעקור את גשר שיני הזהב שבפיו - וממנו עשה ידינו ליכט טבעת ובפנים כתובת מתאימה בעברית. בתלאות שלאחר המלחמה שעברו על שינדלר הלכה הטבעת לאיבוד. ליכט הסכים באדיבותו לשחזר את הטבעת שתוגש באופן סימלי לשינדלר.

מה גדול היום לכולנו כי כעבור 17 שנה יכולים אנו ללחוץ שוב את ידך, מר שינדלר, ולומר לך: מאומה ממה שעשית אתה ואישתך עבורנו לא שכחנו וגם לא נשכח כל עוד נשמתנו בנו.

מתוך אתר יד ושם

[...] "כבר היו לי הזדמנויות לא מעטות מאז בא אורחנו לבקר אותנו, לספר על מפעלו העצום אשר כתוצאה ממנו והודות לו אנו יושבים כיום כאן, וברחבי העולם פזורים עוד כ-800 ניצולים. חטאנו, כולנו יחד, שעד כה לא ניתן עדיין ההד המתאים לאותן הפעולות, אשר סבורני כי אין דומה להן בתולדות השואה - שאיש אחד ישקיע את עצמו לשאת בעול כביר של הצלת יהודים בתקופה שדרושות היו תחבולות וסיכון על-אנושיים כדי להציל נפש אחת בלבד.

והנה האדם אשר לא רק הצליח להציל 1200 נפשות, אלא במשך שנים ידע להקשיב ולפתור אלפי בעיות יום-יומיות שבהן תלוי היה גורלנו. ונודה על האמת: יום אחד של בעיות כפי שהיו אצלנו בברנינליץ די והותר להן: אך כאשר נמשך הדבר חודשים ושנים - הריני שואל את עצמי מניין היה לו לשינדלר הכוח והסבלנות לשאת בכל בעיותינו, כשפתרון כל בעיה כרוך בסכנת נפשות עבורו. ועוד שואל אני את עצמי מדוע היה דרוש לו כל זה. הוא כגרמני היה הרי יוצא ידי חובה אנושית אף אילו היה עושה רק זעיר מזעיר מה שעשה. יכול אני רק לזקוף כל זה לאישיותו של שינדלר מבלי לחפש תשובה. [...]

אשר לי - הרי היכרתי את שינדלר רק בברנינליץ, וגם שם הקשר היה בעיקר באמצעות יצחק שטרן ואחי המנוח. אך שינדלר היה הגרמני הראשון מאז תחילת המלחמה שמפניו לא פחדתי, אלא להיפך. וכך כולנו! עד כדי-כך שנהגנו כולנו כלפיו שלא בהגינות. כאשר היה עובר גרמני כלשהוא בבית החרושת מיד התחילה עבודה רבה, ומי שלא עבד קשה עשה עצמו כאילו עובד. אבל כאשר נכנס שינדלר, אדם לא טרח אף לעשות עצמו כאילו עובד - והנשים המשיכו בסריגת הסוודרים והתחתונים מהצמר שסחבו מבית החרושת השכן של הופמן. כאשר הופמן גילה את הגניבות המתמידות והגיש תלונה לגסטאפו דאג שינדלר כי העניין יושתק, וגם שילם 8,000 מרקים עבור הצמר הגנוב. אך בינתיים כולנו התהלכנו בסוודרים ותחתונים.

שינדלר היה גם היחידי שבמפעלו הקמת המכשבים הגדולים נעשתה תמורת תוספת חצי לחם, והלוא תוצרת אף פעם לא הוצאנו. סליחה, הייתה תוצרת. יצרנו כל אחד לעצמו מכונות גילוח, כפות כלי אוכל ואפילו מציתים. בכל זאת היו שני אנשים שעבדו ממש: מישקה גלר והמהנדס פינדר. אבל למישקה העבודה בחוץ הייתה דרושה כדי להשיג תפוחי אדמה, ולפינדר לא הייתה ברירה כי הבוס שלו היה לצסברג שמטבעו אהב לעבוד.

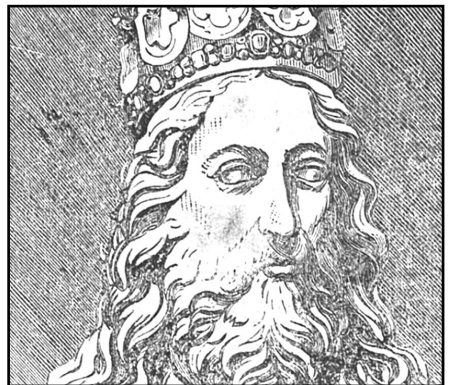

ד"ר משה בייסקי עומד מימין של אוסקר שינדלר

לבקו, הבנקאי היהודי

מי היה הבנקאי היהודי שכמעט כל עשירי קרקוב כולל מלכים לוו ממנו כספים? מעט מאוד ידוע על האיש ששמו מופיע במקורות בשנים 1363-1395. ידוע כי נולד בקרקוב, שם אביו היה ירדן והיה נשוי לסונקה, שהייתה צעירה ממנו בשנים רבות. לזוג נולדו ארבעה בנים: ירדן, אברהם, כנען וזרעאל, ובת - גולדה.

לבקו היה דמות משפיעה ביותר באותה תקופה. הוא היה סוחר, חוכר, בעל בתים רבים בקרקוב ובנקאי חצר למלכי פולין. באותם ימים שלט בפולין המלך קזמיר הגדול שרצה רצה להנציח את שלטונו במבנים גדולים, הקים טירות וכנסיות, ביצר את העיר בחומות, בנה מחדש את מקום מגוריו בגבעת ואוויל ולפיכך נזקק לכספים רבים. ההכנסה הרגילה של אוצרו לא יכלה לכסות הוצאות כה גדולות, ומתחילת מלכותו לווה כסף.

לבקו, שצבר עושר בזכות הירושה שקיבל ובזכות עבודתו שלו, היה נחוץ למלך, יחד עם אנשי כספים יהודים אחרים שהלוו כספים למלכים הפולנים.

בשנת 1368 מינה אותו קזמיר הגדול לחבר המועצה העוסקת במתן זכויות למכרות מלח, ואחר כך העניק לו חכירה על מכרות המלח בבוכניה ובוויליצ'קה, וכן מונה למנהל המטבעה המלכותית בקרקוב.

ממסד שנושא את התאריך של 26 במרס 1378 אנו למדים כי מועצת קרקוב הודתה ללבקו על ביטול חלק עצום מהחוב שלה אליו "מרצון".

Hanna Zaremska, Żydzi w Średniowiecznej Polsce. Gmina Krakowska, Warszawa 2011

פוגרום בקרקוב

ב-27 במרס בשנת 1407 ביום השלישי לאחר חג הפסחא התרחש פוגרום אנטישמי ביהודי קרקוב.

היסטוריון הפולני, יאן דלוגוש שפעל במאה ה-15, דיווח על כך בכרוניקה של קרקוב וכתב כי לאחר התפילה בכנסיית ברברה הקדושה דווח כי בלילה הקודם הרגו היהודים ילד נוצרי. במהומות נהרסו בתים ברחוב היהודי, הוצתו בתים והאש התפשטה גם לכנסיית אנה הקדושה. יהודים רבים נהרגו ואחרים נכלאו בפרעות שנמשכו מהשעה שש בבוקר ועד שעות הערביים. לבסוף, רבים מאלה ששרדו הוטבלו לנצרות, ובתוכם כל הילדים היהודים שהנוצרים חסו עליהם או חילצו מהלהבות. מטלטלין וחפצי ערך רבים נשדדו מבתי היהודים ונלקחו על ידי הנוצרים.

באותן שנים היו היחסים בין היהודים לנוצרים מתוחים מאוד. בשנת 1405 הוצא להורג, בכיכר השוק, זייפן מטבעות יהודי.

שנה לאחר מכן הגישו היהודים כתב אישום נגד שלושה נוצרים. שלושה חודשים לאחר מכן התנהל בפני מועצת העיר קרקוב סכסוך בין צורפים יהודים ונוצרים, בנוגע למלחית כסף, שלדברי היהודים הסכים הצורף להכין בחינם, לכיסוי חובו אליהם. הצורף סבר שחובו קטן מהנתבע על ידי היהודים וכי עליהם להוסיף לו כסף עבור המלחיה. את הכסף שדרש הצורף הפקידו היהודים בבית העירייה עד למתן פסק הדין. מועד הדיון הבא נקבע ליום שלישי שלאחר חג הפסחא, כלומר היום שבו, לפי דלוגוש, התרחש הפוגרום, ויתכן וזהו הרקע לפוגרום.

Hanna Zaremska, Żydzi w Średniowiecznej Polsce. Gmina Krakowska, Warszawa 2011

באוסף של המוזיאון ההיסטורי של

סימון אסירים בפלשוב

קרקוב נמצאות תוויות בגודל של כ-85 מ"מ על 95 מ"מ, עשויות מתכת ובר, ועליהן האותיות W, Z, R.

תוויות אלה שימשו לזיהוי מקומות עבודה של האסירים היהודים בפלשוב.

האות W (Wehrmacht) סימנה את האסירים המועסקים במתקנים עבור הצבא, האות R (Rustung) נועדה לסמן אסירים המועסקים במתקני חימוש והאות Z (Zivil) ציינה מועסקים אזרחיים. סימון בתוויות אלה התבצע על פי החלטתו של יוליאן שרנר מה-27 בדצמבר 1942. חלק מהאסירים היהודים בפלשוב הועסקו במפעל השייך לקונצרן הגרמני D.A.W ואחרים עסקו בבניית המחנה.

סדר טהרות

כריכת הספר "סדר טהרות" שהודפס בקרקוב בשנת שס"ד (1604) וכך נכתב: "סדר טהרות: משניות מסדר טהרות עם פירוש החכם הגדול רבינו משה בר מימון זצ"ל ועם פירוש הגאון הרב שמעון בעל התוספות משזא זצ"ל כפי אשר נדפס בוויניציה הבירה בדפוס יוסטינאה עם יופי האותיות והדיו והנייר לא נפל דבר מכל טוב תיקון בצורת ובשימור דף על דף ממש ועם כמה מעלות טובות.

נדפס שנת שס"ד לפרט קטן פה קק קראקא הבירה."

י ור אור : רב ביא : המסעות : עס מעלי : א זר יודע : ייסרדיק : הסעני : כל ירקלי : ח קקסר : אבישי : בלתי : הלשר בבל : ק ור ברנן : וראבן אורן : הלשר חיסון : יש איל :

היכן נהגו יהודי קרקוב לערוך קניות

הספר "העיר שלהם" כולל ראיונות עם 19 ישראלים ניצולי שואה מקרקוב, המספרים את קורות חייהם וחוויותיהם מקרקוב שלפני המלחמה. מתוך ראיונות אלה אספנו מידע על המקומות בו נהגו המשפחות לבצע את קניות המזון והבגדים וכן על כשרות המטבח, נושא שעלה ברוב הראיונות.

שושנה אדלר סיפרה שאת הבגדים עבורה נהגה אמה לרכוש באחת החנויות המהודרות ביותר לבגדי ילדים, ששמה היה "קוראל". החנות נוהלה על ידי האחיות קוראל, שם היו הבגדים היפים ביותר עבור ילדים. החנות הייתה ברח' שבסקה או בסביבתו. אמה נהגה לתפור את בגדיה אצל תופרות טובות ביותר - שטיין ואבלס, ונוסף אהבה אמה להתהדר בכובעים והיה לה אוסף כובעים מרשים.

אמה של שושנה לא שלטה בשפה היידישית אם כי הבינה וההורים נהגו לדבר ביניהם בגרמנית כשרצו שהילדים לא יבינו. ההורים נהגו לקרוא ספרות פולנית ועיתונים שונים ביניהם "קורייר צודזיינני", "נובי דזיינניק", "חבילה" וכן "שבאיטוביד" ו"יאדומושצ'י ליטראצקיה" ועוד ביטאונים מתחום הבידור.

האחיות **לאה שנער ומרים עקביא** אמרו כי את קניות המזון ערכה אימן בכיכר שצ'פאנסקי, בין רחוב קרובודרסקה לדלוגה. בנוסף, בפנית רחוב שלאק הייתה חנות מכולת של וירט, ומידי יום הם שלחו לבית המשפחה לחמניות טריות וחמאה. חלב, גבינות וחמאה כשרה היה מביא חלבן שהגיע מברונוביצה או ממקום כלשהו מחוץ לעיר. את הבשר נהגו לקנות באיטליזים כשרים שהיו ברחוב דלוגה.

את ספרי הלימוד הייתה האם קונה בחנויות שברחוב שפיטלנה שבהן ניתן היה לרכוש גם ספרים משומשים, במצב טוב, במחיר נמוך יותר, והבנות היו רשומות בספריית "רנסנס" ברחוב דלוגה. בבית דיברו בפולנית, האב שלט במספר שפות נוספות: גרמנית, עברית ויידיש והאם שלטה גם בגרמנית וצרפתית אך שליטתה ביידיש הייתה דלה.

פרופ' דב אלכסנדרוביץ סיפר כי כמו במרבית המשפחות הרי דור הסבים היה דתי, אך לא כך היה ביתם. האוכל עבור האורחים היה "פחות או יותר כשר", אך לא הקפידו על איסור הבישול בשבת. ועוד סיפר כי כאשר אכלו בבית קותלי חזיר הרי שהגישו אותם על נייר ולא על צלחת רגילה. בבית נהגו לקרוא ספרים בפולנית ואת העיתון "נובי דזיינניק".

בביתו של **צבי בורלב**, נכדו של הרב שמואל בלייכר, שמרו על כשרות ואת האוכל הכשר בישלה עובדת יהודיה. צבי אמר שכאשר חלפו על פני חנות שבה מכרו קותלי חזיר הרי שנהגו לאטום את האף. עוד הוא מעיד כי בקז'ימייז' לא היו מסעדות ומגדניות לא כשרות, שכן איש לא היה קונה בהן. לפעמים היו בני המשפחה סועדים במסעדת טורן ברחוב קרקובסקה, שהייתה ידועה בחמין המשובח שלה, או קישקע אצל לוייס ברוט ברחוב סטרובילנה פינת דייטלובסקה. לעיתים אכלו נקניק אצל שפירו בקרקובסקה.

MLECZARNIA
R. LEWINGER

Kraków, ul. Starowiślna L. 47

Tel. 166-91 Filia: Długa 55 Tel. 166-91

poleca:

masło, sery, śmietanę, jaja,
śmietanka słodka, mleko oraz
wszelkie przetwory mleczne —
hurtownie i detalicznie

חנות דברי החלב של גב' רגינה לוינגר ברחוב סטרובישלנה 47 וסניף ברחוב דלוגה 55. אפשר היה לקנות כאן חמאה, גבינות, שמנת, ביצים, חלב וכל מוצריו.
המודעה התפרסמה במדריך קרקוב משנת 1933

בבית דיברו בפולנית והילדים לא ידעו יידיש, הסבים דיברו ביידיש והסבים מצד האם דיברו גם בפולנית, ולפיכך יכולים היו הנכדים לתקשר עמם. אב המשפחה קרא בפולנית ובבית היה מגיע העיתון [מדי פעם היה לנו "יידישע צייט".

יוסף בוסק העיד כי בביתם שמרו על כשרות המשפחה הייתה דתית, האם היא שניהלה את הבית ואת הקניות ערכה בעצמה, או ששלחה את המשרתת, לחנות המכולת שברחוב סבסטיאנה 32, את הבשר קנו בכיכר נובי ושם קנו גם את הירקות שהביאו לשם איכרות.

בבית דיברו בפולנית אם כי האב ידע יידיש וכך תקשר עם הסוחרים שהגיעו מעיירות קטנות לסחור בעיר הגדולה. מדי יום הגיע לביתם העיתון "נובי דזיינניק" ויוסף נהג לקרוא גם את העיתונים "סיגנאלי", "קולטורה" ו"אתנאום" ובספריה שברחוב סלאווקובסקה קרא את כל העיתונים השמאלניים.

משפחתו של **אריה בראונר** שמרה על המסורת והמטבח בבית היה כשר. אביו גילח את זקנו ולבש בגדים רגילים לאחר פציעתו הקשה בצבא במהלך מלחמת העולם הראשונה. עם האב נהגו לדבר ביידיש, שפה שאותה למדו בבית הספר הדתי, אך עם האם, האחיים והאחיות דיברו בפולנית. הסבים לא דיברו פולנית ולכן עמם שוחחו ביידיש בלבד.

בבית קראו, ההורים והילדים, ספרים בפולנית והעיתונים היו "נובי דזיינניק", העיתון היידישאי האורתודוכסי "תוגבלאט", ולעיתים "האיינט". בנוסף קראו עיתונות פולנית - "אקספרס פראנני". ומדי פעם "קורייר".

מרים גוברניק סיפרה שהמטבח בביתם היה כשר כי אחרת הסבים לא היו באים לבקר והשמירה על קשרי משפחה הייתה חשובה ביותר. היו כלים נפרדים לבשר וחלב וכלים מיוחדים לפסח אך כל זה לא מנע מבני המשפחה לאכול קותלי חזיר המונחים על צלחת זכוכית, ואשר נחשבו אצל יהודי קרקוב ככאלה שמסייעים להחלמתו של חולה.

(המשך בעמוד הבא)

היכן נהגו יהודי קרקוב לערוך קניות (המשך)

בסטאווישלנה ושם אכלו חמין. אצל וייסברוט הייתה מדי יום מנה מיוחדת, בשבת זה היה חמין. בימי שני וחמישי הוגשו מעיים וצלעות - בימי רביעי. לעיתים אכלו מעיים או צלעות עגל אצל וייסברוט.

יהודה (פולדק) מימון (וסרמן) העיד כי הבית היה יהודי מסורתי ונשמרה הכשרות. ההורים דיברו ביידיש אך הבנים לא ידעו יידיש ודיברו בפולנית ובנוסף למדו עברית בגימנסיה העברית. ההורים הרבו ללכת למסעדת וייסברוט ולהילש כדי לאכול מעיים. ההורים היו בעלי נטיות ציוניות ובבית קראו ההורים את העיתונים "נובי דזיינניק" ו-"היינט".

מלה מנדלבאום ומשפחתה לא גרו בשכונות היהודיות, אלא ברחוב זווזיינייצקה Zwierzyniecka, והיא מספרת שאת הקניות נהגו לערוך בחנויות באותו רחוב שבו היו גם איטליזים כשרים. בביתה קראו ספרים בפולנית ואת העיתון "נובי דזיינניק" [והיא קראה את המוסף לילדים "דזיינניצק", שפות הדיבור היו פולנית ויידיש, אם כי אמה ואחיה למדו עברית.

בביתה של **אסתר-סטניה מנהיים** לבית הולנדר נשמר מטבח כשר "ואת הלחמנייה עם קותלי החזיר הילדים אכלו כשהיא מוסתרת בנייר... כדי שסבא לא יראה!" את מוצרי החלב הטריים היה מביא החלבן כל בוקר, את העופות, הפירות והירקות קנו ברינק פודגורסקי ואת הבשר באיטליז כשר שהיה בקרבת הבית. את העוגיות ודברי המאפה קנו אצל "מאוריצי" אף כי הם לא היו כשרים.

ההורים והילדים דיברו בפולנית וקראו ספרות ועיתונים בפולנית - "נובי דזיינניק", "אקספרס" ו"שפילקי". ההורים ידעו גם יידיש אך שליטתם של הילדים בשפה זו לא אפשרה ניהול שיחה ביידיש עם הסבים.

נחום מנור קרא ספרים בפולנית אותם שאל מהספרייה שבפודגוז'ה, המטבח היה כשר אך את החגים לא חגגו.

בביתו של **ד"ר עמנואל מלצר**, שסביו היו חסידים אורתודוכסים, נשמר מטבח כשר ובבית דיברו פולנית ועם הסבים ביידיש. למשפחה היה מנוי על "נובי דזיינניק" ופעם בשבוע קראו את העיתון היהודי "היינט" מוורשה, שיצא לאור בימי שישי.

צבי נתן העיד כי המשפחה קיימה את המסורת היהודית, בשבתות ובחגים, והיה מטבח כשר, אך האב הלך ללא כיסוי ראש ומגולח. ההורים דיברו בפולנית ולעיתים בגרמנית או ביידיש, בעיקר עם הסב שלא ידע פולנית. צבי למד בגימנסיה העברית ושלט בשפה זו.

טולו שנירר דיבר עם הוריו וסביו בפולנית, ויידיש לא הייתה שגורה בניהם. המטבח היה כשר אך את בית הכנסת פקדו רק בחגים. את הבשר הכשר קנו באיטליז בפּינת סבסיאנה ודיטלה, את דברי המתיקה אצל פיאסצקי וגם בכיכר המרכזית ואת מוצרי החלב והמאפה קנו בחנות המכולת של גרוסברד היהודי, ברחוב גרטרודי 24. בביתם קראו את העיתונים "נובי דזיינניק", "אילוסטרובאני קורייר צודזיינניו" וגאזטה פולסקה - בטאון ממשלתי שדיווח על שערי מטבעות וסיפק מידע כלכלי.

את הבשר נהגו לקנות באיטליזים כשרים בקז'ימיזי ואת וקותלי החזיר באיטליז של קורקייביץ' ברחוב גרודצקה. תוצרת חלב היו קונים בכיכר הראשית ואת הפירות והירקות היו קונים מעגלותיהם של כפריי הסביבה שהביאו אותם לעיר. קניות של פירות יבשים, גבינות ומוצרים אחרים נהגו לבצע גם ברחוב סטולארסקה, פחזניות ועוגות נפוליאון קנינו במגדניית מאוריצי'וס ובפינת רחוב סלבקובסקה הייתה חנות גדולה למוצרים כימיים כמו טרפנטין ומוצרים לצחצוח פרקטי העץ וכלי בית מזכוכית וחרסינה קנינו בחנות של גרוס שבכיכר, מעבר לרחוב בראצקה הייתה החנות של "גבטנר ו-וולף" - חנות ספרים גדולה וספריית השאלה.

אבי המשפחה נהג לשבת בבית הקפה נובורולסקי שבכיכר הראשית ועיין שם בכל העיתונים, ובבית קראו את את "נובי דזיינניק", "ויאדומושצ'י ליטראצקיה" ו-"שפילקי".

משפחתו של **מרצל גולדמן** לא הייתה דתית אך נשמרה הכשרות במטבח כדי שהורי האם יוכלו לסעוד אצלם אך החנות שבבעלות המשפחה הייתה סגורה רק בראש השנה וביום כיפור. ביצים ומוצרי חלב הייתה מביאה אישה מהכפר ובשר היו קונים באיטליז הכשר בוולוצ'קוב.

הסבים דיברו ביידיש אך אמו של מרצל דיברה רק בפולנית וכך דיברה עם הוריה. האב שלט בגרמנית ובפולנית, קרא ספרים ועיתונים בגרמנית בלבד ובבית קראו גם את העיתון הציוני "נובי דזיינניק".

נתן גרוס סיפר שבביתם נשמר מטבח "יהודי" לאו דווקא "כשר", דהיינו בשר חזיר לא הוכנס למטבח, אך אצל קורקייביץ' קנו קותלי חזיר עבור הילדים. בשר כשר היו קונים בכיכר דומיניקאנסקי ואצל גרונו ברחוב גרודצקה. את הקניות היומיומיות היו מבצעים בחנות הסמוכה של רייטר, את המוצרים ה"יבשים" קנו בכמויות גדולות לאיחסון במזווה, והביצים הובאו בסל על ידי אישה כפריה. עופות ובשר נקנו בכיכר נובי משחיטה כשרה.

לעיתים קרובות סעדו בשבת במסעדה של וייסברוט

Restauracje koszerne.

„WEISSBROT“ Kraków, Staro-
wiślna 26 tel. 144-25. Restauracja
koszerna, Komfort — higiena. Me-
nu à la carte gabinet dla towarzysztw.

Kuchnie jarskie

T. WEISSBROT, starowiślna 19
Tel. 167—08. (naprzeciwko kina
Uciechy). Wydaje śniadania, obiady
i kolacje. Dwa razy dziennie świeże
ciastka domowe. Obiady menu
à la carte.

פרטי המסעדות של וייסברוט לפי מדריך קרקוב משנת 1933

תערוכה על יחודיותה של קהילת יהודי פודגוז'ה

במקום, שכללה בנוסף גם את התושבים היהודים של 42 עיירות סמוכות.

כבר בשנת 1912, בלחץ השלטון האוסטרי, החלו מגעים בין נציגי הקהילה היהודית בפודגוז'ה לקהילה בקרקוב בקשר לאיחוד הקהילות. אך רק בשנת 1919 התקבלה ההחלטה לאחד את שתי הקהילות. האיחוד הושלם למעשה רק ב-1 בינואר 1937, ואז מונה ד"ר רפאל לנדאו ליו"ר הקהילה, פייבל סטמפל וד"ר לודוויק שרמאנט כיהנו כממלאי מקומו, והרב שמואל קורניצר היה לרב של קרקוב רבתי. כל עובדי ועד הקהילה היהודית של פודגוז'ה הועסקו על ידי ועד הקהילה הקרקובאית, הכסף שהיה בקופה הועבר אף הוא, וועד הקהילה היהודית הנפרדת של פודגוז'ה חדל מלהתקיים.

התערוכה, המחולקת למספר חלקים, מספרת על יצירתו ופעילותו של הציבור הדתי, באמצעות ארגונים ועמותות דתיות ופילנתרופיות. חלק נפרד מוקדש לפעילותם הכלכלית של יהודי פודגוז'ה, אשר תרמו תרומה משמעותית לפיתוח התעשייתי של פודגוז'ה, ולאחר מכן קרקוב. זהו מעין מחקר מיקרו-היסטוריה של חמש משפחות יהודיות מפודגוז'ה – משפחות מונדרר, לבקוביץ', שטרנגסט, פלדמן ואופן. הודות לאיקונוגרפיה העשירה המגיעה בעיקר מאוספים משפחתיים, הצופים רואים את העולם הפרטי והביתי של חמשת המשפחות, שעוברות מטמורפוזה תרבותית וחברתית במהלך שני דורות. עולמם הדתי של ההורים מפנה את מקומו לרעיונות מודרניים בעולם היהודי, כמו ציונות וסוציאליזם.

חלק נוסף של התערוכה מציג קבוצות ויחידים אשר השפיעו רבות על קהילת יהודי פודגוז'ה ועל כלל אוכלוסיית קרקוב. ביניהם: רבנים ממשפחת פרנקל, חברי מועצת העיר של פודגוז'ה, תעשיינים, עורכי דין ורופאים וביניהם: ד"ר סמואל ארונסון, יעקב ווסטפריד, סלומון אוברלנדר, הנריק פיסק, עמליה וסרברגר, הנריק פרנקל, סלומון שפיצר, איגנצי טיסלוביץ, פרדיננד ליבלינג ואדולף סיודמק.

אחת ממשפחות התעשיינים הייתה משפחתו של מאוריצי ברוך, שעסקה בייצור תנורים, לבנים, ואריחים לכיריים. תנורי החברה משמשים עד היום בבתים רבים בקרקוב. הצילום מהתערוכה שבמוזיאון פודגוז'ה.

במוזיאון פודגוז'ה בקרקוב נפתחה במרס תערוכה זנימ wyrosły mury. Żydzi w Podgórzu (=לפני שצמחו החומות - יהודי פודגוז'ה) ומטרתה להציג את יחודיות הקהילה על ידי הצגת רב הממדיות של הקהילה. התערוכה תהיה פתוחה עד 10 בדצמבר 2023. אוצר התערוכה הוא פיוטר פיגלה Piotr Figiela.

כרות התערוכה על יהודי פודגוז'ה. בתמונה בני משפחת שטרנגסט: הילדים מניה ומשה-מונייק ודודתם מניה-מרים.

בשנת 1784 נוסדה העיר פודגוז'ה, על פי צו של הקיסר יוסף ה-II, וקיבלה מעמד של עיר הקיסר. העיר הוקמה מעברו השני של נהר הויסלה, והייתה עיר נפרדת עד למלחמת העולם הראשונה, כשאז חוברה עם קרקוב. תושבי העיר זכו להקלות רבות, ובעיקר הסוחרים ובעלי המלאכה שבהם, אך על היהודים הוטלו מגבלות רבות. בשנת 1825 הגיע מספר התושבים הנוצרים בפודגוז'ה ל-1848 ומספר התושבים היהודים הגיע ל-150 בלבד, בעיקר סוחרים זעירים, ורק מיעוטם בעלי נדל"ן. במהלך השנים הבאות גדלה בהדרגה האוכלוסיה היהודית, ולתוספת נכבדה במספר חבריה זכתה הקהילה ב-1846, עם חיסולה של הרפובליקה הקרקובאית העצמאית: בשנת 1867 מנתה הקהילה היהודית כשליש מתושבי המקום, ובשנת 1900 מנתה הקהילה 5,422 איש, בעוד שהאוכלוסיה הנוצרית הגיעה ל-18,155 נפש.

בניגוד ליהודי קרקוב, יהודי פודגוז'ה לא התגוררו ברובע נפרד, ויכולים היו להתגורר בכל שטחי העיר, ללא הגבלה. בתחילה השתייכה הקהילה היהודית במקום לקהילה היהודית בעיר קלסנו (Klasno) שבמחוז ויליצ'קה ובמחצית השנייה של המאה ה-19 התגבשה קבוצה מיהודי פודגוז'ה, ובראשם יוסף ליבן ומאוחר יותר שמעון דונקלבומו, ששאפו להקים בצידה הימני של הוויסלה קהילה יהודית נפרדת להם ולשכניהם בעיירות הסמוכות. לבסוף, בשנת 1891 הוקמה קהילה עצמאית

ועידת התביעות CONFERENCE ON JEWISH MATERIAL CLAIMS AGAINST GERMANY, INC.

Website: www.claimscon.co.il • דרך הברון 101, ירושלים 93480 • טל': 02-6712711 • פקס: 02-6712731

Beit Ha'umot, 101 Derech Hevron, Jerusalem 93480 • redisrael@claimscon.org

